Makso Peloza

DOKUMENTIRANA POVIJEST PODIZANJA I RAZARANJA MUNSKOG GRADA

Društveno-ekonomske i međunarodno-vojne pretpostavke — Uske povijesne veze pučanstva, područja i grada

Tragom zaboravljenih hrvatskih spomenika

SADRŽAJ

Teritorijalno-upravni razvitak munske visoravni 86
Strateška i granično-trgovačka važnost munske visoravni 87
Ranije utvrde na munsko-žejanskom području 89
Sazrijevanje odluke o građenju 90
Značajke projekta nove građevine 91
Graditelji 95
Vrijeme gradnje 97
Nadnice 97
Troškovi i financiranje 99
Specifična strateška uloga munskoga grada u vrijeme njegova postojanja u razdoblju od 31 godine: 1585—1616. god. 99
Razaranje munskoga grada i triju sela 30. studenoga 1616. god. 100
Današnji tragovi munskoga grada i uspomena na njega 103
Zaključne refleksije 105
Storia documentata della costruzione e della distruzione del castello di Mune 106

Predaleko bi nas odvelo opisivanje općeg povijesnog razvitka utvrđenih hrvatskih gradova iz prethistorijskog i rimskog vremena.[1] Napominjemo da već u pretfeudalno doba (do 1200. god.) u hrvatskim zemljama postoje župski i plemenski gradovi, kao prometna, upravna, obrambena i kulturna središta tih patrijarhalnih organizama. Procesom feudalizacije hrvatskog društva i provalom Tatara 1241/42. nastaje doba izgrađivanja većeg broja hrvatskih zidanih gradova. Pravo podizanja gradova nastojali su tadašnji vladari zadržati za sebe, a podjeljivali bi dozvolu za neku gradnju onome, onda i ondje kako bi to njima odgovaralo. Isprva je velik dio gradova bio u rukama vladara, a oni su prema ciljevima svoje politike gradove podjeljivali, zalagali, prodavali i rušili. Padom Bosne pod Osmanlije 1463. i učestalim provalama Turaka u hrvatske i slovenske krajeve, a preko njih i dalje na sjever i zapad, dobar dio gradova preuzima sve više vladareva stajaća vojska, posebno Ferdinanda I. (1527—1564) i njegovih neposrednih nasljednika, u skladu s njegovim obavezama, preuzetim prije i poslije izbora za hrvatskog kralja u Cetingradu, a iza njegove smrti ona linija potomaka njegova sina Karla koja dobiva u upravu Nutarnju Austriju sa sjedištem u Gracu. Tu se osnivaju do god. 1578. svi vladini civilni i vojni vrhovni organi, čime Grac postaje civilno i vojničko središte hrvatskih carevinskih i samo vojničkih hrvatskih kraljevinskih krajeva od Trsta na zapadu do Siska na istoku.[2]

Vrlo je malo gradova kojima iz pisanih dokumenata i literarnih spomenika znamo za neposredne motive i godinu osnutka. Mnogi su gradovi postojali već ranije, duže ili kraće vrijeme, a tek se kasnije kojom posebnom prilikom tokom svoje manje ili više burne sudbine, u nekom dokumentu ili rukopisu spominju i tako ulaze u pisanu povijest. Svakako je mnogo češća pojava da se spominje trenutak ili vrijeme propasti negoli postanka kojega grada, jer je redovito propast mnogo spektakularnija i stoga zapaženija od mirnijeg toka izgrađivanja. Sasvim mali broj gradova evoluirao je kasnije mirnim putem u neki dvor ili drugu manje-više općedruštvenu zgradu (ustanovu), a zadržao prvotno ime grada koji je tu postojao. — U svakom slučaju

---

(Kratice: AM Atti e Memorie. — SLA Steiermarkisches Landesarchiv. — iöMk innerösterreichische Hofkammer).

[1] Za pojam »grad« vidi ELU 2, str. 435, za »gradina« na i. mj., str. 443. — Gjuro Szabo, Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji, Zagreb 1920.

[2] Fr. Vaniček, Specialgeschichte der Militärgrenze, I—IV, Wien 1875.

Viktor Thiel, Die innerösterreichische Zentralverwaltung, I. Die Hof und Zentralbehörden Innerösterreichs 1564—1625. P. o. iz »Archiv für österreichische Geschichte«, sv. 105., I. polovica, Wien 1916. II. Die Zentralbehörden Innerösterreichs 1625—1749. P. o. iz AÖG, sv. 111., II. polovica, Wien-Leipzig 1930.

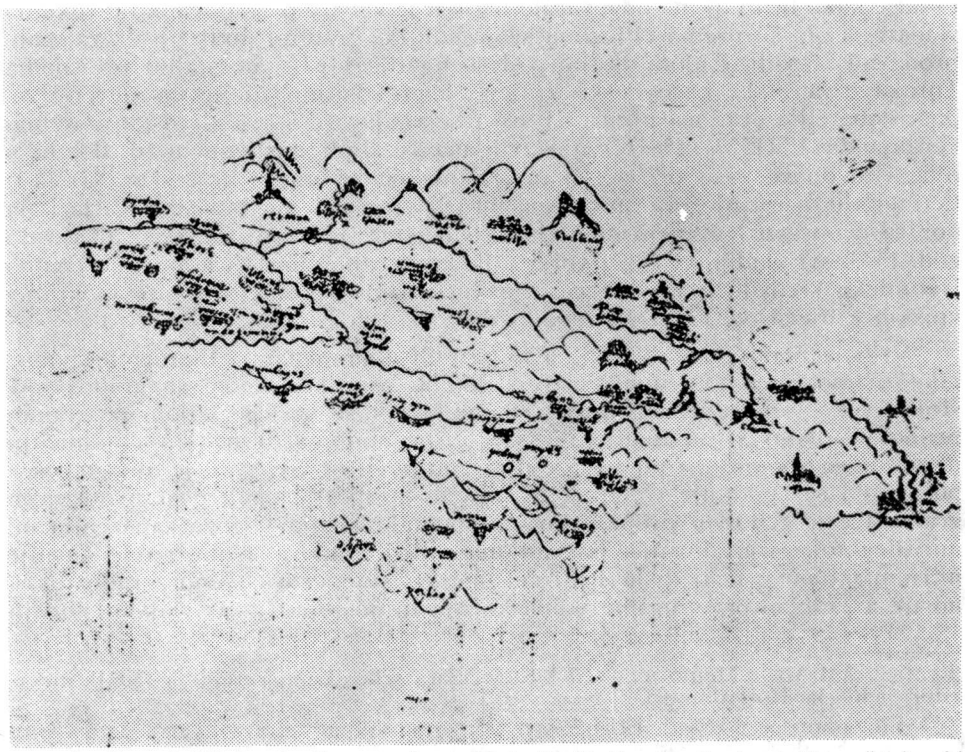
Fritz Posch, Gesamtiventar des Steiermärkischen Landesarchives, Graz 1959, str. 151—230: Die Archive der staatlichen Hoheitsverwaltung.

velik dio naše socijalne, vojnopolitičke i kulturne povijesti zbivao se »pod starimi krovovi« naših utvrđenih gradova, do vremena njihova propadanja od 17. stoljeća do danas. —

Malo će dakle biti neobično kad ćemo se u ovom konkretnom slučaju povijesti jednog hrvatskog manje poznatog, doduše mlađeg, grada riječke regije susresti sa svim bitnim, pa i sitnijim poznatim pojedinostima u vezi s njegovim postankom, dok ćemo, naprotiv, o okolnostima njegove propasti dobiti relativno nešto manje podataka. Mislimo ovdje na grad (castello) Mune (danas općina Opatija).

Teritorijalno-upravni razvitak munske visoravni

Hrvatski Kras, pa i tri sela, Vele i Male Mune i Žejane, u sklopu gospoštije Raspor, pripadala su do 1394. god. goričkim grofovima, iza toga su do 1509. pod Venecijom, od 1509. do 1517. ostaju izvan potpune vlasti obiju zaraćenih strana, Venecije i Austrije, a iza toga trajno prelaze u faktični posjed Austrije.[3] 1521—1525. vrši tu faktičnu vlast, stečenu ratnim pravom,

1. *Područje od Rijeke do Trnova. Ivan Klobučarić, Zemljopisni crteži — Štajerski zemaljski arhiv u Gracu, br. 62 b.*

[3] Bernardo Benussi, Nel Medio Evo — Pagine di storia istriana — Cap. III. Conti e Margravi, 9. AM 1895, str. 354, 372.—

H. Pirchegger, Überblick über die territoriale Entwicklung Istriens, u Erläuterungen zum Historischen Atlas der österreichischen Alpenländer, I. Abt., 4. Teil, Wien 1929, str. 509—510.

Krsto Frankopan Brinjski, 1525—1535. Nikola Jurišić, 1535—1550. mletačka obitelj Gavardi, 1550—1577. obitelj Monesis, zatim Ludovico i Cristoforo, članovi jake tršćanske obitelji Bonomo (... 1586—1597...), od 1601 do 1614. Riječanin Franjo Knežić, nakon njegove smrti 1636. pa do 1663. izvršitelji njegove oporuke, 1663—1791. riječki samostan benediktinki.

Zajedno s cijelim pograničnim područjem do Podgorja (Vodice, Novaki, Jelovice) i dalje do Socerba ovaj pogranični pojas predstavlja od početka mletačkog rata 1508. do vremena Marije Terezije sporno područje između Venecije i Austrije, upleteno u mnogo žešću diplomatsku i stratešku napetost negoli današnja osporavana bivša Zona »B« STT. Mletačka je Republika tek 1752. priznala ovo područje Austriji, pa je onda komisijom utvrđena nova granična crta između obje susjedne države (na Orljaku i Mocvilu između Muna i Lanišća), koja je pograničnim stupovima označena na terenu.

Prema latinskom natpisu »PAX TIBI MARCE« na ovdje isklesanom mletačkom grbu nazvao je domaći narod te mletačke granične stupove »pas Marko«. Bili su naslonjeni na ploče s isklesanim austrijskim dvoglavim orlom s austrijske strane, a vrijedili su kao granična oznaka do propasti Mletačke Republike 1797. god.[4]

Strateška i granično-trgovačka važnost munske visoravni

Cestovna mreža kraske visoravni: »Il castellaro di Raspo è alla concorrenza di tre linee di castellari, l'una che viene da S. Acazio per Mune, l'altra cha va al Maggiore la terza a Trieste ...«, koju je Kandler opisao u komentaru dokumenata »Giustificazione del Capitano di Trieste Nicolò Rauber sulla presa del castello di Raspo durante tregua coi veneziani«, Anno 1518 — Manca la data — Trieste,[5] zorno nam pokazuje prometno-stratešku važnost ovog područja za povezanost između Trsta i Rijeke s jedne, a Ljubljane i pazinske grofovije s druge strane, u uvjetima 16. stoljeća, i ujedno laku pristupačnost s te visoravni u sva okolna područja. To je velika prednost ove mikroregije, ali i izvor tolikih zala koja su se tokom povijesti na nju oborila, posebno nakon prodora mletačke vlasti sve do pod vrh Šije 1394. godine.

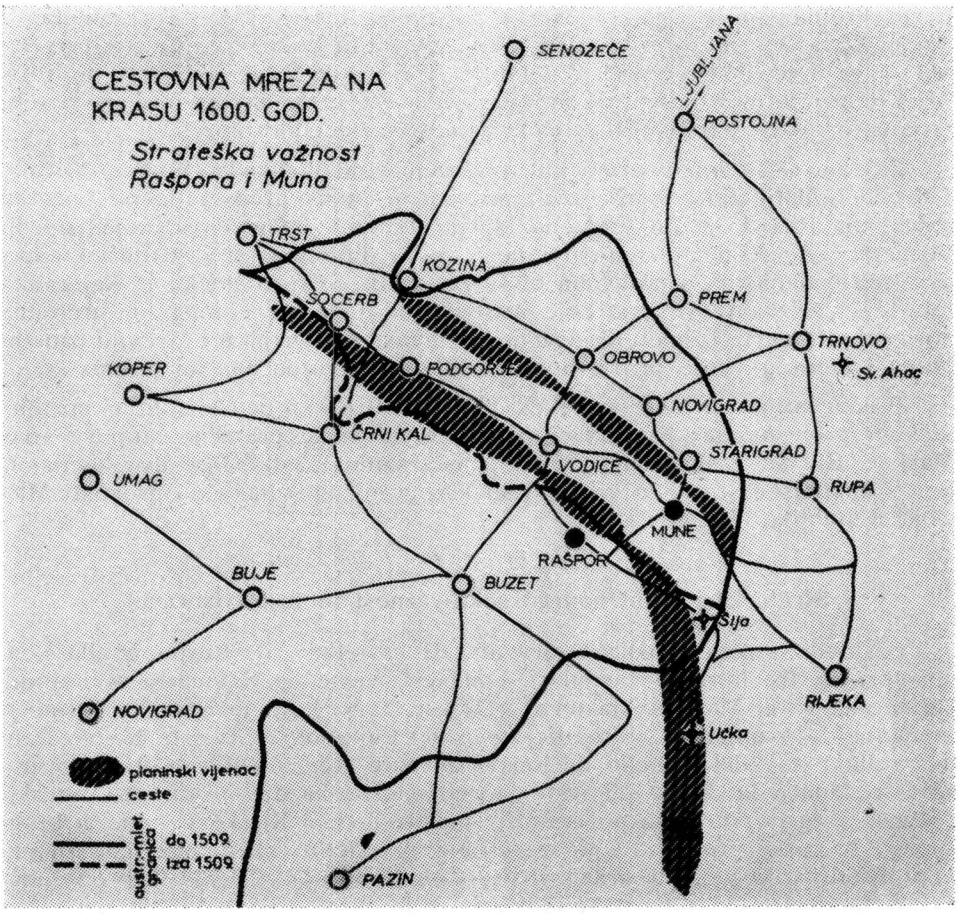
Ratna zbivanja i sukobi na istarskom poluotoku i kraskoj visoravni tokom 15. stoljeća dovode do gotovo potpunog uništenja ranijeg hrvatskog pučanstva na Krasu.[6] U nastavku toga rata 1508—1521. (ratno stanje traje barem do 1535. god.) Krsto Frankopan Brinjski angažira se vrlo aktivno

---

[4] Obilnu literaturu o tom razvoju dat ću u monografiji o Munama i Žejanama. Navodim ovdje samo:
Levec W. o zemaljskoj pripadnosti područja na Krasu u Mitteilungen des Instituts für österreishische Geschichtforschung 19, str. 265.
Hauptmann Lj., Krain, Erläuterungen (kao u prethodnoj bilješci), str. 442. i d
Kos M., VjDa u Rijeci, 3, 1956, str. 347. i d.

[5] P. Kandler, CDI 6, primjerak Municipio di Fiume u Naučnoj bibl. u Rijeci, bez str. Original se čuva u tršćanskom Archivio diplomatico.

[6] J. Gruden, Zgodovina slovenskega naroda, Celovec 1910—1915, str. 366, 593—594.
Stanko Jug, Turški napadi na Kranjsko in Primorsko do prve tretjine 18. stoletja, Ljubljana 1943, str. 37.
S. Vilfan, Zgodovinske slike iz Brkinov, O pustih kmetijah, Kronika časopis za slovensko krajevno zgodovino, I/1953, br. 2, str. 125—126.

2. *Cestovna mreža na Krasu 1600. godine — Strateška važnost Raspora i Muna. Autor karte Makso Peloza, crtež Dragan Domšić.*

na sektoru Mune—Raspor, zauzima područje gospoštija Novigrad, Socerb i Raspor. 1513. Krsto i Rauber porušiše Raspor, koji se više nije digao iz ruševina, našto se civilni i vojnički upravitelj mletačke Istre trajno preselio u Buzet, zadržavši naslov svog (do 1394) rašporskog sjedišta. U razdoblju 1510—1525. u tri opustjela sela sjeverno od Raspora, Vele Mune (tada još »Gornje«), Male Mune (tada još »Dolnje«) i Žejane, a sigurno i u dobar dio sela susjedne novočakavske kraske oaze, dovodi Krsto iz stare Krbave pedesetak uskočkih obitelji, a u Žejane doseljenike istrorumunskog govora. Za ove »vertribne Underthonen aus Crabathen« historijski uvod u munski urbar-registar od 1574. god. veli da su navodno bili vjerni caru, dok su se preostale obitelji pređašnjeg pučanstva tom prigodom iselile na mletačko područje zbog svoje odanosti mletačkoj vlasti.[7]

Spomen utvrđenih gradova Prema, Novigrada, Socerba i Lupoglava, koji su bili trebali 1585. god. dati doprinos za izgradnju munskoga grada zajedno

[7] SLA iöHK 1575 — VIII — 74. f. 140.

sa središnjom tršćanskom mitnicom i domaćim munskim pučanstvom,[8] govori o postojanju austrijske obrambene linije protiv mletačkog klina koji je dopirao na istok do pod vrh Šije, a u kojem su se iza 1521. nalazili Buzet, Roč i druga mjesta u buzetskoj kotlini i oko nje. Isti defenzivni plan postoji za vrijeme istovremene uprave Franje Knežića u raznim sektorima vlasti od oko 1609. do 1636. u sklopu pograničnih gradova Trsata, Rijeke, Kastva, Muna, Lupoglava i Pazina.

Postojanje mitnice u Munama do 1628, i zatim ponovo 1636—1644, znači da je putovima kojima se prolazilo na Lanišće, Vodice, Podgrad, Sv. Pavao-Starad i Brgud kretala znatna trgovina između mletačke Istre i Krasa, o čemu govore i uspomene domaćeg stanovništva i onoga okolnih mjesta (npr. Rupe), kao i tekst tarife munske mitnice iz 1636. god., da i ne spominjemo vrlo česte vijesti o krijumčarenju na Krasu u 17. i 18. st.[9]

Nadvojvoda Ferdinand zadužio je dekretom izdanim u Gracu dne 6. rujna 1603. Ivana Klobučarića, znamenitog riječkog kartografa evropske razine, da izradi zemljopisnu kartu koja treba da posluži za vojničko osiguranje Nutarnje Austrije. Klobučarić je nacrtao munsku visoravan, kao posebno važnu za ciljeve svog rada, i ispunio je za ono vrijeme najbrojnije registriranom hrvatskom toponimijom, i to na 10 s raznih točaka uokvirenih prethodnih crteža za definitivnu kartu,[10] koju nije dospio nikada dovršiti.

I konačno, 23. travnja 1616. tajno pismo mletačkog Vijeća[11] obavezuje generalnog providura u Istri na posebne mjere obrane upravo tog područja, radi obrane Raspora od velike »massa di gente nemica« koja je ulazila na mletački teritorij preko Vodica, Muna i Žejana, gdje je i inače češće dolazilo do raznih sukoba između mletačkih i austrijskih pripadnika, što je 1616 konačno dovelo do potpunog uništenja tih i susjednih mjesta.

Ranije utvrde na munsko-žejanskom području

Prof. Alberto Puschi je na svojoj, danas zastarjeloj arheološkoj karti Krasa (koju treba ažurirati), priloženoj tekstu svog predavanja održanog u Poreču 7. rujna 1901,[12] označio na munskom Golopustu postojanje kaštelira iz predrimskog ili rimskog vremena, a na vršcima, odnosno glavicama, susjednih Obrova, Starada (Starigrada), Šapjanske gradine, Sv. Katarine, Rukavca, Veprinca, Zidovja itd. rimske castelle i utvrđena mjesta u Kastvu i Karstbergu (Carsano, Golac). Kao vjerojatne kaštelire treba dodati još Raspor, Novigrad i Pasjak (Gradina).

Toponim »Mune« izvodi se do sada iz 5 korijena. Ako isključimo »nune«, »Rumune« i »mons-monte« kao neodržive hipoteze, onda preostaju kao jedine dvije mogućnosti porijekla tog imena iz predložaka »munimen« — tvrđava ili »moenia« — zidine, i »munja« — čakavski »muna«.[12a] Jedino se o ovim

[8] Na i. mj. 1586—III—17.
[9] SLA iöHK 1597—1744.
[10] SLA Klobučarić br. 104a.
Na i. mj. br. 61a Ribnica—Gorica; 62b Rijeka—Trnovo; 63a Munski Tabor; Rijeka—Vodice, Bazovica—Mune; 63b Mune—Rijeka; 76a Senj—Kočevje (na rubu lijevo od Klane); 80a Monfalcone—Rijeka; 80b Rijeka—Dolenje; 98a Pivka—Poljica.
[11] AM 1934, str. 100.
[12] AM 1901, str. 412/413.
[12a] Josip Ribarić, Razmještaj južnoslovenskih dijalekata na poluotoku Istri, Beograd 1940, str. 169. Ribarić je tu previdio da u godinama 1330. i 1358. — kad se već

dvjema osnovama može povesti ozbiljna znanstvena diskusija, za koju ovdje nema dovoljno prostora, pa to prepuštamo za prikladniju priliku.[13]

Tokom stotinjak godina prije podizanja munskoga grada funkcionirao je za pučanstvo Muna i Žejana kao obrambeni položaj od Turaka munski Tabor, prirodna utvrđena uzvisina 2,5 km zračne linije ZJZ od Muna, nedaleko pećine Taborina. Doba najžešćih turskih napada jesu godine 1470—1529, a nešto blažih kasnije do 1593, tj. do pobjede nad Turcima kod Siska. Veliku važnost Tabora za obranu pučanstva i ovoga graničnog dijela Nutarnje Austrije na Krasu prema Mletačkoj Republici možemo razabrati iz bilješke Ivana Klobučarića na njegovu najdetaljnijem crtežu munskoga krajolika br. 63a. To je jedina bilješka takve vrste u čitavom kartografskom opusu od oko 300 crteža Nutarnje Austrije tog našeg Riječanina iz vremena oko 1604. god.: »tabor di Mune necessario saria fornirlo per causa di darmi« (trebalo bi ga opskrbiti oružjem).

Sazrijevanje odluke o građenju

Zemlje Nutarnje Austrije (Štajerska, Koruška, Kranjska i njezine partes adnexae, zatim Gorica i Trst) spadale su 1564—1748. god. pod vladu u Gracu. Jedino za pitanje granice, vanjske politike i rata Grac je trebao tražiti carevu suglasnost u Beču. Dokumentacija tog vladina djelovanja leži danas u gradačkom Zemaljskom arhivu i nešto u Beču, ukoliko nije propala, pa zato imamo za nju danas u arhivima nekadašnjih vladinih organa dosta podataka.

Nisam vjerovao svojim očima kad sam odmah prvog dana svog rada u Zemaljskom arhivu u Gracu (Steiermärkisches Landesarchiv) 14. prosinca 1973. god., nakon jednog sata rada, dobio na stol projekt munskoga grada iz 1585. god.[14]

Premda sam znao da je na Golopustu u prošlosti morala postojati nekakva utvrda, ipak nisam pomišljao da je to bila tako impozantna građevina kakvom je pokazuje taj nacrt. Prisutni arhivski savjetnik Dr. Heinrich Purkarthofer okarakterizirao je tu građevinu, čiji je nacrt i on toga časa prvi put vidio, kao drugi Nehaj. Kad sam narednih dana dobio u ruke druge nepobitne dokaze da je taj objekat bio ne samo projektiran nego i u potpunosti izveden, nije više moglo biti nikakve sumnje. Ti se dokazi nalaze u pismu — izvještaju tadašnjeg munskog jurisdicenta Ludovica Bonoma nadvojvodi Karlu o izvršenoj gradnji munskoga grada i u građevinskom dnevniku te gradnje; oba dokumenta potječu iz mjeseca ožujka 1586. god.,[15] te pretstavljaju prije jedinstven negoli rijedak primjerak takve vrste isprava.

---

spominju Mune — još u tim selima stanuje samo stanovništvo kajkavskoga govora (ibid. 10), a da tek s Krstom Frankopanom Brinjskim 1510-1525. dolaze novočakavski stanovnici sadašnjeg narječja.

[13] U slučaju utvrđivanja porijekla imena Mune iz »munimen« bila bi to nova potvrda da se prvi sloj slavenskih doseljenika u 7. st. susreo ovdje s posljednjim znatnijim skupinama romaniziranih Kelto-Ilira, te iz njihovih usta primio i po svojoj jezičnoj zakonitosti udesio imena mjesta za Mune, Šapjane, Rupu, Brgud, Kastav, da ne govorimo o udaljenijim toponimima Trsat, Plomin, Senj, Postojna, Krk itd. Porijeklo Mune od »munimen« značilo bi da je u 7.st. još stajala rimska vojnička utvrda na mjestu prethistorijskog kaštelira na Golopustu. Koliko je od te utvrde ostalo do početka 1585. god., ne znamo. Ali kratkoća gradnje munskoga grada u samih 115 dana daje naslućivati da je još nešto postojalo.

[14] SLA iöHK 1588-VII.—114.

[15] Na i. mj. 1586-III-17.

Treći dokaz: 10 Klobučarićevih crteža koji obuhvaćaju munsku visoravan sa silhuetom munskoga grada, najpreciznije na br. 63a; ona predstavlja točnu minijaturnu skicu izvedenog originalnog projekta, a prikazuje grad na vrhu Golopusta.

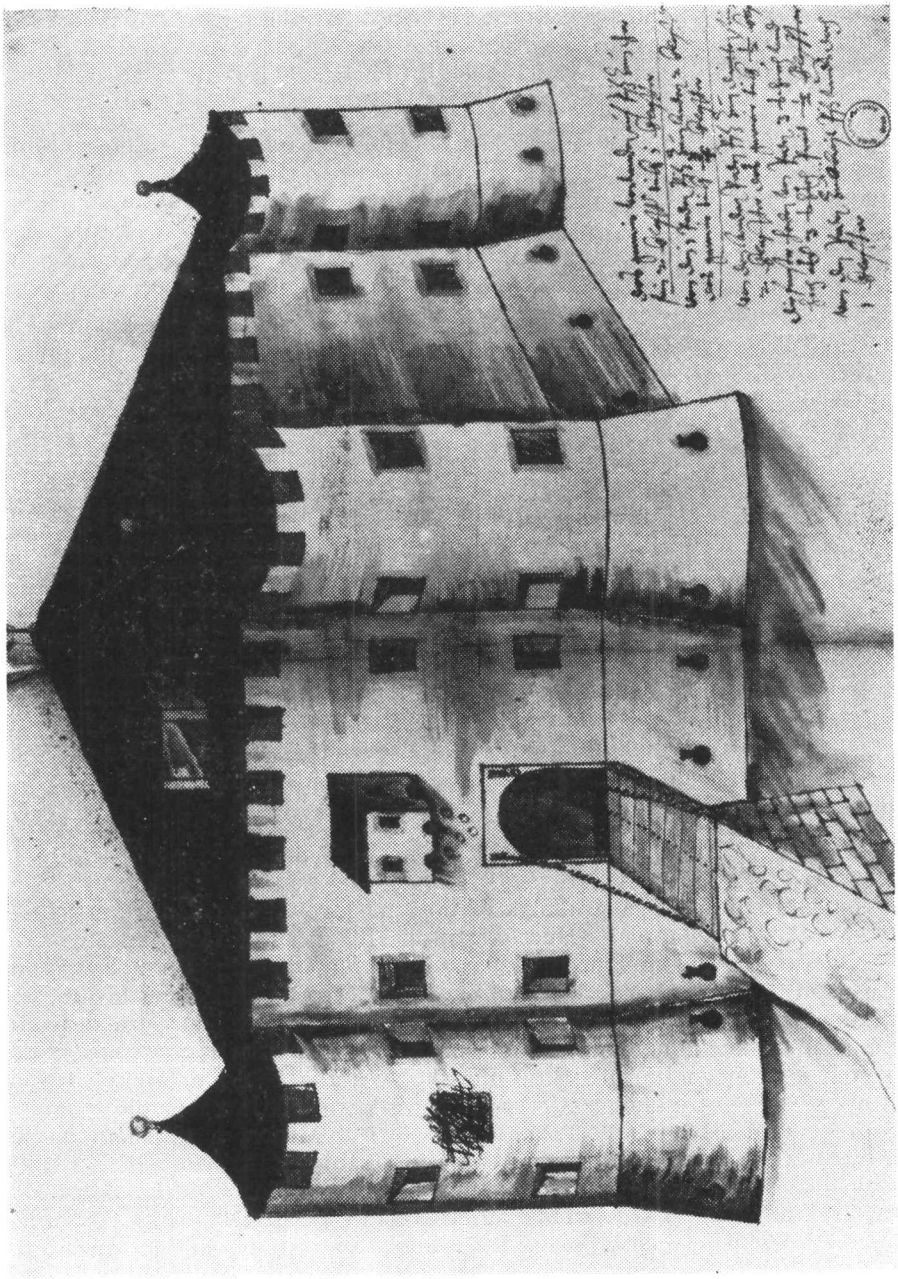
Nakon uređenja pravnog položaja munskog vlastelinstva i odlaska obitelji Monesis 1577. s uprave triju sela[16] vjerojatno je Grac već pomišljato na gradnju takve utvrde, koja bi na toj neuralgičnoj točki bogatog austrijskog šumskog graničnog područja mogla služiti za obranu od mletačkih napada, kao sjedište munskog potkapetana i munskog mitničara, stan i poslovna prostorija munskog jurisdicenta. Međutim, povod za naglo donošenje odluke o građenju i neodložno izvođenje te gradnje bila je pobuna munskih seljana zbog poskupljenja soli u prosincu 1584,[17] kojom je vješto manevrirala mletačka obavještajna služba. To je naravno ugrozilo obrambene pozicije i osjećaj sigurnosti nutarnjoaustrijske uprave na tom dijelu hrvatskog Krasa, koji je ionako Mletačka Republika do 1752. smatrala svojim teritorijem. Izvještaj o toj pobuni nije ostao u Gracu kod Nutarnjoaustrijske dvorske komore (Ministarstvo financija), nego je poslan »nach Wien«, jer je govorio o sigurnosti granica i važnim ekonomskim pitanjima. Nakon razmatranja tog izvještaja i čitavog ekonomskog i vojničkog položaja toga kraja u gradačkim i bečkim vladinim savjetodavnim i izvršnim organima, u prvim mjesecima 1585. god. sazrijeva i pada odluka o podizanju munskoga grada.[18]

Prema tome, ova inicijativa više nije u okviru obnove starih i zanemarenih (Rijeka 1543), nego građenja novih utvrda (Sisak 1545—1550, Nehaj 1558, Karlovac 1579), i to manje za obranu od Turaka, a prvenstveno protiv Venecije. Nadalje, vidi se da spomenuti navod vjernosti caru novog pučanstva triju sela u historijskom uvodu munskog urbara-registra iz kolovoza 1574. god. nakon događaja od prosinca 1584. god. treba još provjeriti.

Značajke projekta nove građevine

Na projektu munskoga grada, koji nosi naslov »Abriss des Mautthauss zu Munna«, naslovljenom na »Herrn Hansen Khisel«, predsjednika Dvorske komore u Gracu, a dostavljenom (danas više nema popratnog dopisa) istom uredu u srpnju 1588, ne piše ime autora tog nacrta. Međutim, iz bitnih karakteristika, iz sličnosti između ovog nacrta i spomenutih kartografskih crteža i iz vremenske koincidencije možemo s maksimalnom vjerojatnošću zaključiti da je koncepcija projekta munskoga grada djelo arhitekta Ivana Klobučarića. Opis projekta na njemačkom jeziku upućuje na to da je neposredni projektant, izvodilac crteža, mogao biti iz Graca, a to znači da je mogao biti netko iz tadašnje aktivne ekipe, u službi nutarnjoaustrijskog Hofkriegsrata ili gradačke općine, koja se uglavnom sastojala od talijanskih civilnih i ratnih graditelja i u koju su spadali Theobaldi, Peruzzi, Giuseppe Vintana, Francesco Marmoro, Cesare Porta, Ottaviano Zanoti i niz manje značajnih imena.[19] Projektant se ne spominje ni u posebnom pismu izvodioca radova, mun-

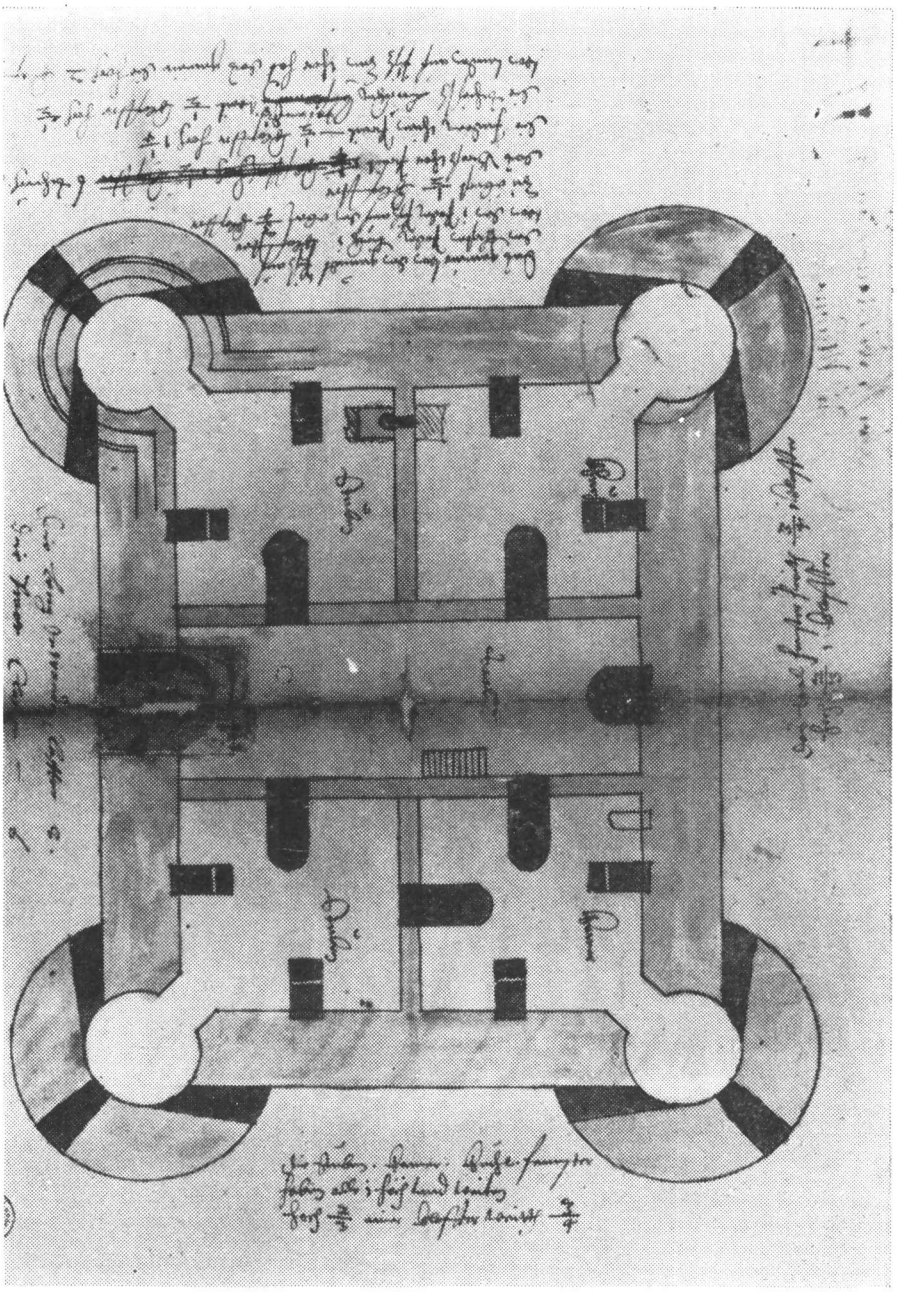
[16] Na i. mj. 1575-VIII-74 f. 215.
[17] Na i. mj. 1584-XII-30.
[18] Na i. mj. 1586-III-17 i IV-52.
[19] Fritz Popelka, Geschichte der Stadt Graz, II Graz—Wien—Köln 1960, str. 25—27.

3. Perspektivni nacrt (projekt) vanjskog izgleda munskoga grada. Štajerski zemaljski arhiv u Gracu, 1588—VII—114

skog jurisdicenta Ludovica Bonoma, ni u njegovu izvještaju o troškovima, podnesenom nadvojvodi Karlu u ožujku 1586.

Originalni se primjerak projekta u toku one 3 godine rukovanja njime morao često upotrebljavati jer je skica prereza unutrašnjosti na mjestu previjanja jako istrošena, tako da su na donjem dijelu pregiba rukovodioci

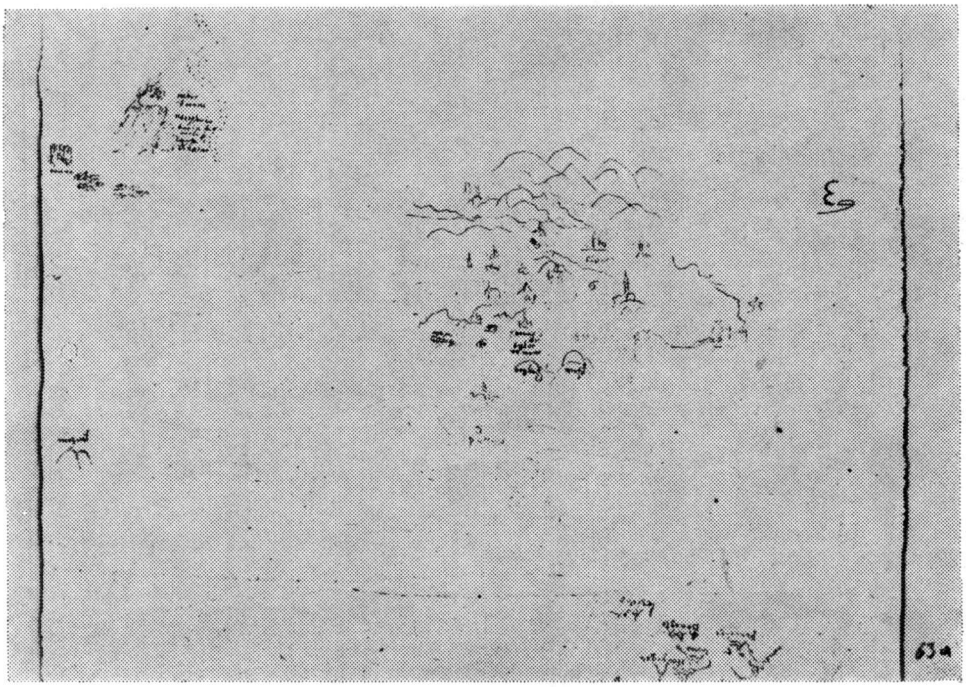
4. *Vodoravni presjek (projekt) unutrašnjosti prizemlja munskog grada. Stajerski zemaljski arhiv u Gracu, 1588—VII—14.*

gradnje prilijepili pačetvorinasti komadić pergamene da se crtež ne bi prelomio u dva komada. Ova je krpica prekrila vrata na crtežu.

Projekt obuhvaća perspektivni nacrt vanjskog izgleda grada i vodoravni prerez unutrašnjosti prizemlja grada. Oba su izrađena u tri boje, crnoj, cr-

venoj i žutoj s opisom pojedinih prostorija, oznakom dimenzija, vrata, prozora i ostalih dijelova zgrade u hvatima. Ova je pačetvorinasta renesansna građevina izgrađena kao ratni objekt prema posljednjim dostignućima tadašnje talijanske ratne tehnike. Prema venecijanskim mjerama za dužinu, koje su još prevladavale u to doba u našim primorskim krajevima (venecijanski hvat iznosi 3080,32 mm), možemo odrediti dimenzije munskoga grada. Zgrada je imala 8 hv., tj. 24,64 m širine, 6 hv., tj. 18,84 m dužine i 7 hv., tj. 21,56 m visine. Munski je grad dakle imao oblik burga — kaštela s 4 ugrađene okrugle ugaone kule. Prema općem tlocrtu ovome je gradu u blizini Rijeke potpuno sličan novi kraljevički zrinjski grad, izgrađen 1650. tj. 65 godina iza munskog, samo što je, naravno, mnogo veći i bogatiji.[20]

Munski je grad imao podrum sa strijelnicima, prizemlje, prvi kat i tavan, kao i kasniji kraljevički. Opkoljen je bio šancem, preko kojega je vodio pokretni most do ulaza u prizemlje. Iznad samog ulaza u grad nalazila se izljevnica (Gussloch mâchecoulis), iz koje se po potrebi spuštalo kamenje na neprijatelja koji bi uspio doći do ispod samoga gradskog zida na ulazu.

5. *Munski Tabor i munski grad. Područje od Rijeke do Vodica. Ivan Klobučarić, Zemljopisni crteži — Štajerski zemaljski arhiv u Gracu, br. 63 a.*

Zidovi su sve unaokolo, i na kulama, završavali kruništem, tj. nizom četverouglastih obrambenih prozora, na koje se oslanjalo krovište grada. Unutrašnji raspored prostorija na oba kata bio je ovaj: od sredine ulaza tekao je kroz cijelu zgradu široki hodnik — Saal. Sa svake strane hodnika bile su dvije prostorije jednake veličine, svaka s jednim prozorom. Prve dvije,

[20] Emilij Laszowski, Gorski kotar i Vinodol, Zagreb 1923, str. 175.

lijeva i desna, nazivlju se »Stube«, druga lijeva bila je kuhinja, desna »Hamer« — kovnica. Iz sredine desne strane hodnika u prizemlju vodile su stepenice na prvi kat.

Na kulama je svaki kat imao tri prozora, izrazito obrambeno smještena, tj. dva prostrana na katu otvarala su se prema van tik uz plohu zida te tako omogućavala — u potpunoj zaštićenosti branitelja — obranu svih četiriju fasada grada. Za obranu od većeg odreda napadača, 150 i više, munski je grad mogao primiti 120—150 branitelja.

Prema crtežu br. 63a (tabor di Mune) Ivana Klobučarića ulaz i prema tome glavna fasada grada bili su okrenuti prema zapadu, tj. prema selima Vele i Male Mune.

Graditelji

Prvi hrvatski građevinski dnevnik, tj. dnevnik munskoga grada, pisao je Ludovico Bonomo, odnosno njegova kancelarija. Doseže 7 stranica veličine 33 x 21 cm, redigiran je na mletačkom dijalektu, navodi za svaki dan vrstu posla i broj zaposlenih radnika, a nosi naslov: »Conto della fabricha di Mune del 1585, Adì 29 April, scominzorno a zapar sassj — e sono zornade di homini a soldini 16, come apar«.

Iza toga Ludovico Bonomo navodi po danima tok radova, raspoređen u ove 4 rubrike:

			Strana
1.	zornade di homini, 29. travnja — 5. listopada 1585.	1072 nadnice	1—2
2.	le zornade dele done, 16. svibnja — 5. listopada	467 "	3—4
3.	Conto deli Cara che ano menado chalzina sabion sassj, 16. svibnja — 5. listopada	474 voza	4—5
4.	Conto del menar laqua a soldini 20 per Caullo, 3. svibnja — 3. kolovoza	92 "	5—6
	Zaključni pregled troškova		6—7

Muškarci su radili ove poslove: kopali kamen, lomili kamen, kopali temelje od 14. svibnja dalje, kopali pijesak, prenosili materijal. 3. srpnja počeše majstori graditi, »a portar sassi e far malta«, pa to traje do kraja radova 5. listopada. Žene su nosile kamenje, pijesak i žbuku. Muškaraca je radilo 6—12 na dan, žena 3—18; pod br. 3. radilo je na dan 2—7 vozova, a pod br. 4 3—6 vozova.

Oko gradnje je dakle bilo angažirano ukupno četrdesetak ljudi.

Poimenično se od zaposlenih radnika spominju redom: Petar Uitsheritsh, Ouzaritsh (Ovčarić), Brosouitsch, Martin Burlouitsh, Simon, Ribaritsh Matia, Fabian, Miho Doimouitsh, la Vedoua, Grubisha, Mikola Vizitsh (Ujčić), Paula Doimouitsch, Pelosa, Miho Fell . . .

Od spomenutih prezimena Ujčić, Burlović, Ribarić i Dianović registrirana su već u munskom urbaru iz kolovoza 1574, dok se ostala: Ovčarić, Brozović, Dujmović, Grubiša i Peloza spominju prvi put sada, 12 godina kasnije. Prepuštamo kasnijim istraživanjima podrobniju analizu razvitka onomastike obiteljskih prezimena munskih stanovnika.

6. *Prva stranica proračuna (= građevinskog dnevnika) izgradnje munskoga grada 1585. godine, uz izvještaj Ludovika Bonoma. Štajerski zemaljski arhiv u Gracu, 1586—IV—52.*

Vrijeme gradnje

Radovi su započeli 29. travnja 1585, a završili 5. studenoga iste godine. Protegnuli su se dakle kroz 160 dana toplog dijela godine. Od toga bilo je 115 radnih i 45 neradnih dana.

Zanimljivo je provesti analizu neradnih dana da vidimo strukturu radnog kalendara na kraskom hrvatskom selu toga vremena. Od 45 neradnih dana bile su 22 nedjelje i 17 drugih, crkvenih blagdana.[21]

Preostalih 6 neradnih dana: 11. i 13. svibnja, 21, 22. i 25. lipnja i 13. srpnja bili su slobodni, vjerojatno zbog dovršavanja poljskih radova (11—13. svibnja), košnje (20—25. lipnja) i sušenja žbuke (13—14. srpnja), a koji možda i zbog nevremena.

Nadnice

Za muškarce su nadnice iznosile 16 soldina, za žene 10 soldina, po vozu prevezenog materijala pod br. 3. 30 soldina, a za dovoz vode po konju 20 soldina.

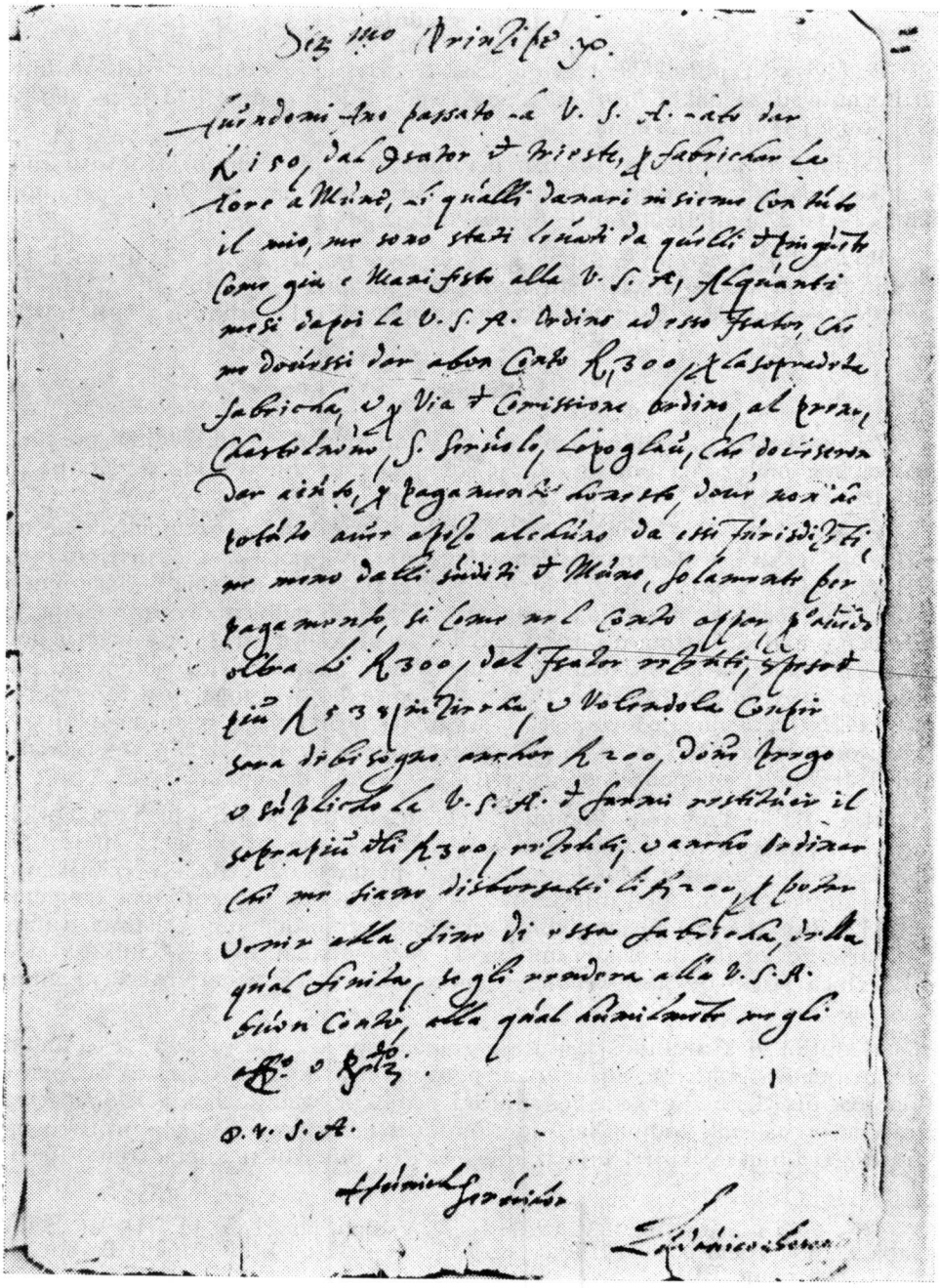
Muškarci su dakle imali 60% višu nadnicu od žena, premda su i žene radile na teškim poslovima: prijenos kamenja, pijeska i žbuke, prijevoz materijala. Udovica koja je vozila materijal pod br. 3. uvrštena je doduše među ostale nadničare s 30 soldina nadnice. Za većinu radnica diskriminacija je bila očita, ako se i uzme u obzir razlika u honoriranju stručnog i nestručnog rada. Interesantna će biti dublja komparativna analiza visine nadnice u odnosu na istovremene troškove života. Činjenice koje iz toga proizlaze vjerojatno će biti glavnim razlogom rečenici Ludovica Bonoma u pismu nadvojvodi Karlu od ožujka 1586: »non ho potuto aver apozo alchuno ..., ne meno dalli suditi di Mune, solamente per pagamento, si come nel conto appar ...«.

Mora da je Ludovico Bonomo inače uredno iz vlastitih prihoda anticipirao i isplaćivao radnicima nadnice i nabavljačima troškove za materijal, kad je grad — uza sve tehničke poteškoće: prijevoz materijala, pomanjkanje barem dijela vode na licu mjesta itd. — ipak izgrađen u rekordnom vremenu od 115 radnih dana. A to je ujedno i znak da se mjerodavnim vlastima Nutarnje Austrije žurilo da u obrambeni utvrđeni sistem Učka—Planik—Šija——Žbevnica što prije uključe njegov bitni sastavni elemenat: utvrđeni munski grad.

Međutim, o kvalitetnosti gradnje grada, usprkos udarničkom rekordnom tempu njegova građenja, govori nam potpuno uravnotežen izvještaj Ludovica Bonoma, utvrđene simpatije inspiratora projekta gradnje Ivana Klobučarića izražene petnaestak godina kasnije i animozitet Bernarda Tiepola protiv ovog strateškog objekta, koji izbija iz njegova dva referata u mletačkom Vijeću.

---

[21] Sv. Filip i Jakov Ap. 1. V, Uzašašće 30. V, Duh, pon. i ut. 10. i 11. VI, ljetni kvatri 13. VI, Tijelovo 20. VI, Rođ. sv. Ivana Krst. 24. VI, sv. Petar i Pavao Ap. 29. VI, Pohođenje BDM 2. VII, sv. Marija Magdalena, mjesni patron, 22. VI, sv. Jakov Ap. 25. VII, MB Snježna 5. VIII, sv. Lovro Muč. 10. VIII, Velika Gospa 15. VIII, sv. Bartolomej Ap. 24. VIII, Uzvišenje sv. Križa 14. IX, sv. Matej Ap. 21. IX. Interesantno je da su preskočili jesenske kvatre 18. IX. Vjerojatno su crkvene funkcije na groblju sv. Križa (?) obavili 14. IX, jer je tih tjedana radilo punom parom po 10—12 radnika da radove privedu kraju radi naglog skraćivanja dana i ranijeg nastupanja mraka na kraskoj visoravni.

7. *Izvještaj Ludovika Bonoma, iz mjeseca ožujka 1586. godine, nadvojvodi Karlu u Grac o izgradnji munskoga grada. Štajerski zemaljski arhiv u Gracu, 1586—IV—52.*

od kojih je jedan održan 4. rujna 1618, a drugi je bez datuma, i koji je morao dovesti do priprema za uništavanje te utvrde i do izvršavanja tog nauma.

Troškovi i financiranje

Prema izvještaju Ludovica Bonoma nadvojvodi Karlu od ožujka 1586. god. za gradnju munskoga grada u 1585. godini bio je potrošen iznos od 1038 forinti. Od toga je 300 dala središnja mitnica u Trstu. Sav ostali novac uložio je iz vlastitih sredstava Ludovico Bonomo, tadašnji munski jurisdicent i vjerojatno tadašnji zakupnik munske mitnice. Do 12. listopada 1585. nije bio dobio još ništa od susjednih jurisdicenata Prema, Novigrada, Socerba i Lupoglava, kojima je gradačka vlada »per via di Comissione« bila naredila da doprinesu gradnji novog objekta u Munama, niti od svojih munskih podanika, već sve jedino uz naplatu.

U tom izvještaju Bonomo traži da mu se nadoknadi utrošena razlika u svoti, te doznači još 200 forinti za završavanje radova. Nakon toga dat će konačni izvještaj o ukupnim troškovima za tu gradnju. Ovaj konačni izvještaj još nije pronađen, ako je uopće i postojao.

U podnesenom prijedlogu proračuna tršćanske središnje mitnice za isplatu zgrade svoje munske podružnice Nutarnjoaustrijskoj dvorskoj komori u Gracu za god. 1590.[22] predviđen je doprinos investitora od 100 forinti. No Komora je za tu godinu snizila taj doprinos na 50 forinti. Tako su iza 1585. god. završeni sitni i unutarnji radovi na munskome gradu (potvrda: Klobučarićev crtež br. 63a), i to tokom devedesetih godina šesnaestog stoljeća, a do 1600. god. vjerojatno su amortizirani i troškovi za gradnju, o čemu doduše nemamo pozitivnih kasnijih podataka.

Munsko je pučanstvo bilo shvatilo da je svojom seobom došlo iz svoje stare vojničke i upravne krbavske na novu krasku vjetrometinu, da je šira regionalna strateška važnost njegova novog zavičaja istovremeno, u danom momentu, i potencijalni izvor njegovih novih tragedija.

Zato se nije dalo zbuniti izgradnjom grada i uključiti u planove vladajuće feudalne klase, već je sačuvalo i u novoj postojbini svoju starohrvatsku plemensku svijest i ponos, koji su funkcionirali u vremenu njegovih uspjeha i nedaća, te su ga još kroz više od dva stoljeća neprestano dovodili u napetost i sukobe s financijskim vlastima.

Specifična strateška uloga munskoga grada u vrijeme njegova postojanja u razdoblju od 31 godine: 1585—1616. god.

Čitav istureni polukrug austrijsko-mletačke granice oko Bresta, Sluma, Dana, Raspora, Lanišća, Brgudca, Roča, Huma i Draguća, između Lupoglava i Podgrada, dakle upravo na austrijskoj strani mletačkog Raspora, nije do 1585. imao nikakvo strateški utvrđeno mjesto. Nakon razaranja grada Starigrada — po usmeno izraženom mišljenju Josipa Ribarića došlo je do toga oko 1200. god. — sva tri prethistorijska i ranosrednjovjekovna utvrđenja Pasjaka, Starigrada i Muna ostala su razorena. Tri sela munske visoravni u doba turskih provala poslužila su se svojim prirodno zaštićenim i kamufliranim Taborom, s pećinom Taborina u blizini u rezervi, ali to prema mletačkoj obavještajnoj i vojnoj organizaciji više nije moglo biti efikasno. U perspektivi skorog izbijanja austrijsko-mletačkog sukoba, zbog zaoštravanja uskočkog pitanja, moralo se ozbiljno povesti računa o osiguranju područja između

[22] SLA HK Sach K 32/22 fol. 9—15.

Učke i Podgrada: 1585. izgrađen je munski grad, 1603. dobiva Ivan Klobučarić dekret za crtanje karte Nutarnje Austrije, za koju odmah izrađuje desetak crteža munske visoravni, 1607. popravlja se klanski grad.[23] Na crtežu munskog Tabora, br. 63a, neke vrste barbakana u širem smislu, Klobučarić stavlja svoju gore navedenu karakterističnu napomenu, jedinu takve vrste u čitavom svom opusu.

To je predvečerje jednog od najbezobzirnijih razračunavanja između Austrije i Venecije na Jadranu, posebno na potezu Učka — Furlanija: uskočkog ili tzv. gradiškog rata 1616—1617. god. Prostor nam ne omogućava da ulazimo u pojedinosti i detaljan opis njegov, već upućujemo na izvore i poznate historijske sinteze.[24] Napetost se stvarala već od sedamdesetih godina 16. stoljeća, te se kroz duge vladine diskusije i diplomatiziranje besperspektivno vukla do drugog desetljeća 17. stoljeća. Poznata nam je žestoka epizoda senjskog razračunavanja oko 1601, koja je stajala glave Josipa Rabatu, a koju je August Šenoa književno obradio u romanu »Čuvaj se senjske ruke«.

Okršaja na munskom sektoru austro-mletačke granice bilo je nekoliko, posebno 1615. god., kad Austrija naviješta rat Veneciji, što dovodi do jakog zaoštravanja. 23. travnja 1616. mletačko Vijeće nalaže generalnom providuru u Istri da pošalje u Raspor, radi zaštite onih mjesta i onih gradova, ugroženih od velikog mnoštva neprijatelja, nekoliko vojnika izabranih između seoskih straža pokrajine, a 23. svibnja nalaže da pošalje na veslanje na mletačke galije sve nadvojvodine zarobljenike, osim nekolicine najodličnijih, sve do nove naredbe, i to zato što nadvojvodine vojničke vlasti loše postupaju s mletačkim zarobljenicima.

Munskom gradu i naseljima izgrađenim na vulkanskom tlu strateških prometnica bila je kucnula posljednja ura.

Razaranje munskoga grada i triju sela 30. studenoga 1616. god.

Nemamo izravnih podataka, ali možemo pretpostaviti da su u munskom gradu imali svoje sjedište munska podružnica tršćanske mitnice, potkapetan s nešto posade, jurisdicent, odnosno njegov predstavnik, uprava i skladište munske jurisdikcije.

Nažalost, trajanje munskoga grada nije bilo dugog vijeka: samo 31 godinu i 2 mjeseca. Bio je razoren usred glavnog razračunavanja u austrijsko-mletačkom ratu 30. studenoga 1616. god.

O tome postoje dva izvještaja mletačkog generalnog viceprovidura u Istri Bernarda Tiepola;[25] oba je održao u mletačkom Vijeću, i to jedan 4.

[23] SLA iöHK 1633-XI-47.

[24] Lettere Segrete di Collegio (1308—1627), AM 1934, str. 100—101. Moisesso, Historia dell'ultima guerra in Friuli, Barezzi, Venezia 1623.

Khevenhillers Frantz Christoph, Annales Ferdinandei, sv. VIII, Leipzig 1723, stupci 902—909, 914—923, 1026—1027.

Krones Franz, Handbuch der Geschichte Oesterreichs etc., III, Berlin 1878, str. 394. i d.

Kretschmayr Heinrich, Geschichte von Venedig, I—III, Stuttgart 1905—1934.

Karlo Horvat, Monumenta historiam uscocchorum illustrantia ex archivis romanis praecipue e Secreto Vaticano desumpta, Pars I—II, MSHSM 32 i 34, Zagreb 1910. i 1915.

[25] Relation dell'Illustrissimo Signor Bernardo Thiepolo ritornato di Vice Proveditor General in Istria — letta nell'eccellentissimo Collegio à dì 4 settembre 1618. AM 1886, vol. II, str. 101.

rujna 1618, a drugi — bez oznake datuma — približno istovremeno nakon povratka iz Istre u Veneciju iza 35-mjesečne uprave »come capitano di Raspo e come Vice generale«. Oba se teksta sadržajno međusobno dopunjuju.

Prvi izvještaj veli: »Molte volte ho mandato la Cavalleria con fanteria a scorrere li confini de nemici, la quale depredò fin sotto Pisino, saccheggiò li Castelli di Mune grande e Mune piccolo in tempo di fiera, depopulò molti Villaggi.«

Drugi daje opširan i potresan opis razaranja triju sela, kao posebno pripremljene akcije po direktivama samog Bernarda Tiepola: »... pensai io a qualche altra prima che l'inimico si mettesse in forze, et havuta spia che il giorno di Sant'Andrea si doveva far la fiera a Segiane villa sotto il castello di Mune dove senza suspetto alcuno sarebbe concorsa molta robba et s'haverebbe potuto danneggiare assai bene il nemico, sielsi da quei Pressidij 150 fanti sotto il Capitano Alvise Cortese e con quella poca cavalleria sotto il Capitano Marco Verzi, essendo il Cap.° Scipione appresso l'Ill.mo Sig.r Provved.r le mandai a procurar quel più che havessero potuto con ordine che camminassero secretamente per cogliere l'inimico all'improvviso. Camminarono tutta notte con buona regola incontrati sulla strada 18 cavalli carichi di Vino che andavano alla detta fiera, i patroni de quali lasciati gli animali, et datisi alla fuga publicorono la venuta de nostri, convennero anc'essi scoprirsi et di buon passo entrar dentro prima che fosse concorsa altra gente nè robba a quella fiera. Abbandonorono quei paesani la Villa et i nostri restorono a depredarla et abbruggiarla, passarono di là a Mune piccolo, et a Mune grande che medesimamente furono consumati del fuoco, si come fu abbruggiata una quantità grande di fieni et di paglie, ammazzorno uno paesano et uno Uscoccho che fecero difesa, depredorono altri 20 cavalli, 80 animali grossi et 300 menuti et fu assai considerabile quel danno per essersi levata la commodità de fieni et vettovaglie alla soldatesca nemica che per di là entrava a nostri danni, onde aggionto quello al dano di Novacco non si vedeva havesse il Nemico fieno per cavalli, nè altra vettovaglia per fermarvi soldatesca estraordinaria, sperandosi perciò che per quella vernata non potesse più l'inimico mettersi in gran forze«.

Te iste 1616. god. spaljene su i Vodice i Vodički Novaki.

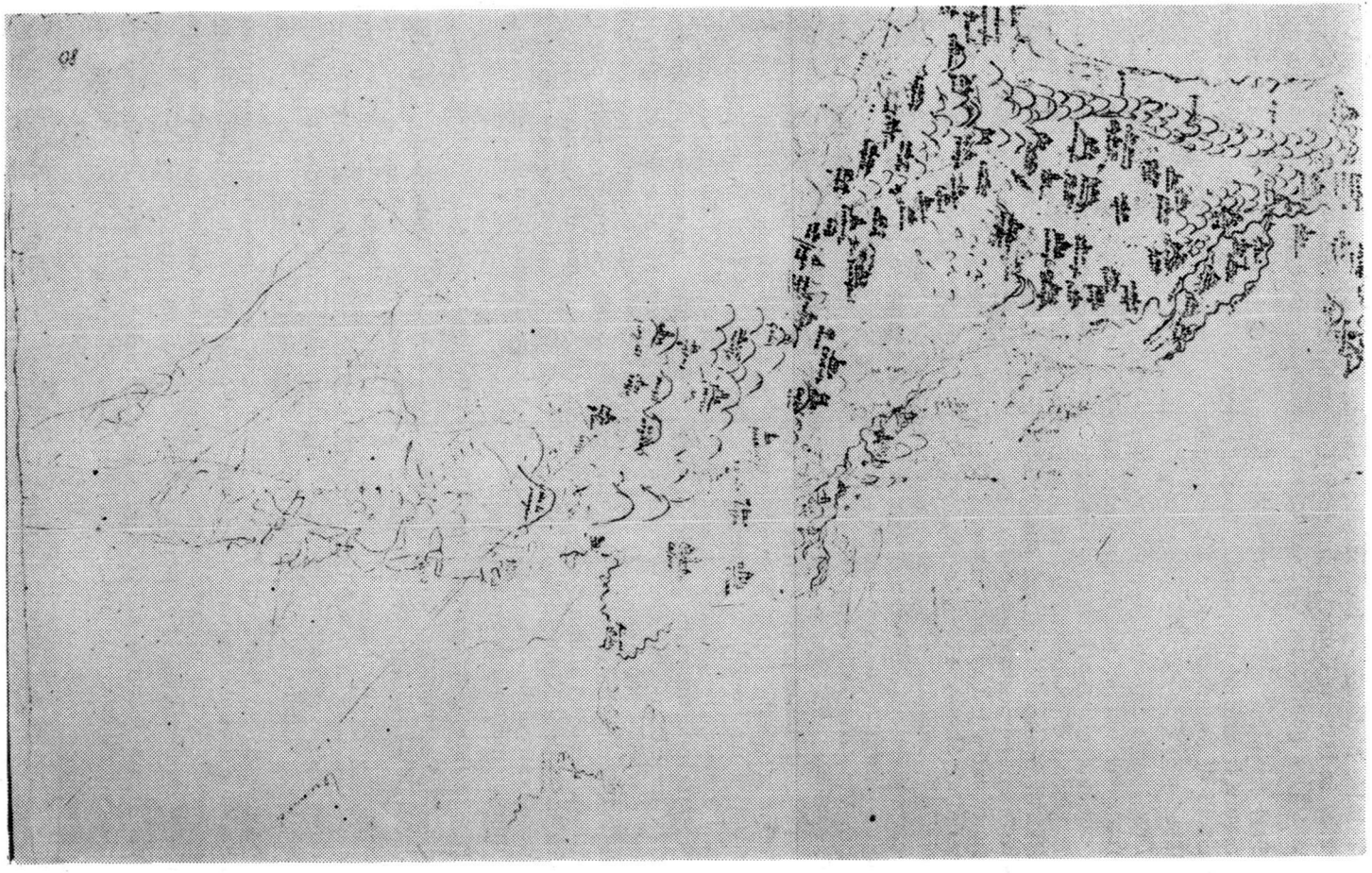
Premda se Tiepolov autobiografski opis — možda djelomično i modificiran prema momentalnim obzirima u času podnošenja izvještaja — čišćenja i razaranja u selima Krasa i Istre, na račun našeg golorukog pučanstva, ne može uvrstiti u neka posebna umjetničkoknjiževna dostignuća, ipak ne možemo toj njegovoj reportaži odreći određene literarne vrijednosti, dok je historijska vrijednost jezgre opisa vjerojatno potpuna.

Doduše, da se Bernardo Tiepolo bio nadao da će potomci onoga pučanstva kojemu su on i njegovi vojnici 1616—1618. god. palili sela, te otimali živote, stoku i hranu, čitati njegove izvještaje podnesene mletačkoj gospodi u Vijeću, bio bi sigurno malo diplomatskije sastavio svoj izvještaj.

Ne znamo točno u kakvom je stanju munski grad bio neposredno nakon pljačke, odnosno haranja (saccheggio) od 30. studenoga 1616. Budući da

---

1618. Relazione di Bernardo Tiepolo ritornato dall'Istria dopo 35 mesi di governo come Capitano di Raspo e come Vice Generale in Istria. Na i. mj., str. 122.

8. Područje od Brseča do Gorice. Ivan Klobučarić, Zemljopisni crteži — Štajerski zemaljski arhiv u Gracu, br. 80 a.

ga ni Merian 1649[25], ni Valvasor 1683, ni drugi kartografi i crtači nakon 1616. više ne spominju, znači da je njegova restauracija bila nemoguća ili barem preskupa, te da je nakon toga događaja bio prepušten sudbini tihog, laganog i potpunog propadanja.

Katastrofa triju sela od 30. studenoga 1616. god. sigurno je imala sudbonosne posljedice za njihovo pučanstvo, koje je onda moralo iznositi oko 70 obitelji (oko 400 stanovnika), kao što je i katastrofa od 4. svibnja 1944. imala za današnje pučanstvo.

U maticama Starog Pazina pojavljuju se oko 1640. god. prvi put Ujčići u zaseoku Munci na Pazinskom polju. Ti Munci, zajedno s Ujčićima, Turkovićima, Sankovićima i drugim stanovnicima triju sela, prezimenski utvrđena u munskom urbaru — registru od 1574. god., morali su napustiti svoje kuće i zemlju u Munama i Žejanama kad su druge zemlje i kuće našli ili izgradili u zaseoku Munci, odnosno u munskoj okolici. Tomu je doprinijela i opća teška gospodarska situacija evropskog seljaštva oko 1630. god., urbarijalni i carinski pritisak i ostale posljedice 30-godišnjeg rata, koje su u južnim pograničnim krajevima Nutarnje Austrije podržavale među seljaštvom stanje latentnog seljačkog ustanka.

Tako je prezime Ujčić, 1574. god., najbrojnije u objema Munama svedeno na mnogo uži broj obitelji: od 16 na 12 u 1946. god.

I sam naziv Munci za staropazinske došljake Ujčiće već oko 1630. god. isključuje, dakle, porijeklo toponima Mune od predloška »nune«, jer su riječke benediktinke upravu munske jurisdikcije preuzele tek 1663. god.

Premda nema pozitivnih podataka, možemo s velikim postotkom sigurnosti smatrati da se ta seoba dijela munskog pučanstva na Staropazinsko polje u razdoblju 1616—1630. godine provela na inicijativu ili barem posredništvom Franje Knežića, koji je u to vrijeme bio jurisdicent i upravitelj pazinske grofovije

Prigodom spaljivanja triju sela 1616. godine i raseljavanja njihova pučanstva nestale su vjerojatno i druge obitelji registrirane 1574. god.: Androšić, Dianović (?), Kotošić, Pehlić, Ptiković, Vuković, Mavrović i Skropić, kojih se prezimena kasnije više ne spominju.

Prezime Tičarić spominje se još u Terezijanskom katastru[26a] 1747—1757. god. u selu Vele Mune.

Današnji tragovi munskoga grada i uspomena na njega

Naš profesor historije srednjega vijeka na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, pokojni Ljudmil Hauptmann češće je tokom svojih predavanja naglašavao činjenicu da su Slaveni u početnoj fazi svog ulaženja u evropsku historiju za vrijeme seobe naroda redovito stizali na garišta, te otuda njihovo relativno zaostajanje za svojim zapadnoevropskim susjedima.

Već se čitavih 6 stoljeća dijalog povremenih okupatora s mnogim hrvatskim naseljima, a posebno sa selima kraske visoravni i nekim drugima u našoj regiji vodi s pozicija palikuća.

[25] Zeiller Martin, Topographia provinciarum Austriacarum, Styriae, Carinthiae, Corniolae, Tyrolis etc., Frankfurt a. M. 1649.

[26a] Rektifikacijski dominikalni akti — Postojnska Kresija (Notranjsko), fascikl 198.

Postoji velika vjerojatnost da su zajedno s Trstenikom, Vodicama, Jelovicama i Novakima i 3 sela kasnije munske jurisdikcije: Vele i Male Mune i Žejane bila barem djelomično spaljena i pusta u razdoblju 1419—1521.[27] Do 1574. Gornje su Mune sišle s Golopusta na mjesto sadašnjih Velikih Muna. Drugi put spaljena su ta tri sela 30. studenoga 1616, kako smo netom vidjeli. Samo selo Vele Mune izgorjelo je na Vazmeni ponedjeljak 1. travnja 1793.[28] Još se sada na tavanici sakristije župne crkve vide tragovi požara, a u župi se čuvaju dva tom prilikom nagorjela šćaveta. Sva su tri sela ponovo spalili nacisti 4. svibnja 1944. god.

Doduše, ta su se sela u prošlosti nakon spaljivanja ponovno obnavljala kao ptica-feniks, ali uz strahovite gubitke: svako spaljivanje baca naselje kulturno-ekonomski za 200 godina unatrag.

Gdje je točno stajao munski grad? Pučanstvo je uglavnom izgubilo kontinuitet usmene predaje i točnu izravnu uspomenu na izgled same zgrade. Prema toponimima, odnosno, mjestima zvanim »Poli grada«, »Stara crikva« i »Svetica«, možemo zaključivati da je grad morao stajati u njihovoj neposrednoj blizini. Klobučarićev crtež br. 63a pokazuje nam ga jasno na vrhu Golopusta. Možda će koja stručno izvedena snimka po principima snimanja iz zraka u svrhe arheološkog istraživanja uspjeti označiti točnu lokaciju tog zanimljivog munskog novovjekovnog objekta.

U »Kronici župne crkve sv. Marije Mand. na Munah« veli njezin autor Čeh Fran Rýšlavy o munskom gradu: »Po prilici 1 km sjevero-istočno od spomenutog sela (Vele Mune), nalazila se na brežuljku, okruženog pašnjacima i livadama, malena gradina (vasišće«). Dandanas vidimo joj samo tragove, dotično temelje zidova, pokrivene šikarjem, dočim su iz kamenja ruševina sagrađene Velike Mune. — Govori se, da se je ta gradina zvala Traviluk, a čemu ne možemo raspravljati, jer nam manjkaju potrebni dokazi. — Dotična gradina bila je opasana visokim zidom, koji je služio tadašnjim stanovnicima iste, da se lakše brane protiv neprijatelja, a u prvom redu protiv Turaka.—

Ista je imala oblik pačetvorine. Nje se je držala druga zgrada okruglog oblika, što se može suditi, da je to bila okrugla kula, koja je služila za stražarnicu, dočim bi po usmenoj predaji imao to biti bunar. — Spomenutom graščinom gospodario je stanoviti barun, čije ime ne možemo navesti, budući nam nije poznato.«[29]

Rýšlavy je svakako za vrijeme svog boravka u Munama (1894—1903) na temelju svoje stručnosti u tom predmetu, a bez uvida u izvornu građu, prilično dobro opisao munsku predaju o izgledu i svrsi grada na vrhu Golopusta. — — Prema sadašnjem izgledu vrha Golopusta mogao je zbilja tu stajati, posebno i zato što otuda puca pogled nadaleko na sve strane. Puschi nije naveo iz čega zaključuje da je tu stajao kaštelir iz predrimskog ili rimskog vremena. Čak su i Nijemci 1944—45. tu kopali rovove i bunker za eventualnu obranu pred nadiranjem savezničke vojske. Možda će koje pokusno kopanje uskoro otkriti ostatke temelja zgrade s nacrta iz 1585. god. — Iza njezina razaranja morao je glavni dio kamenja biti odvezen u Vele Mune i tu biti ugrađen

[27] Josip Ribarić, Razmještaj južnoslavenskih dijalekata na poluotoku Istri, Beograd 1940, str. 55.
[28] Kronika Župne crkve sv. Marije Mand. na Munah, str. 5.
[29] Na i. mj., str. 1.

u novogradnje kuća, najvjerojatnije u onu koja je kasnije bila sjedište i skladište uprave jurisdicenta poslije 1616. god. (Cerljenova?) ili mitnice (Kolešova?).

Enciklopedija likovnih umjetnosti, Enciklopedija Jugoslavije i drugi priručnici nemaju o Munama i njegovim objektima nikakvih podataka. To su dosad potpuno nepoznati spomenici kulture, plod hrvatskog duha, sagrađeni hrvatskim znojem. Nakon mog pronalaska projekta munskoga grada prenijelo je osoblje Zemaljskog arhiva Štajerske u Gracu taj projekt iz fonda Nutarnjoaustrijske dvorske komore u fond »Mappen.«

Zaključne refleksije

Na kraju moramo označiti bitne probleme i zaključke.

Između 1470. i 1510. god. u prvih 40 godina provala u naše krajeve u pravcu Senj—Grobnik—Klana—Podgrad—Devin—Soča i Klana—Postojna—Ljubljana martolozi i akindžije su što odveli što poubijali između Učke i Ljubljane oko 200.000 ljudi.[30] Gotovo istovremeno austrijsko-mletački rat godine 1508—1516. i njegove posljedice dovode u naša tri sela novo pučanstvo. Dolazi do silaženja sela Gornje Mune s Golopusta na zapadni proplanak uzvisine: selo dobiva ime Vele Mune.

Povijest munskoga grada nije dakle samo povijest njegove gradnje 1585. i razaranja 1616, izmjene njegovih gospodara ili redoslijeda bitaka vođenih za njega i oko njega kao u mnogim drugim slučajevima. Kao i uz neke druge važnije hrvatske gradove, i uz munski se grad vezuje arheološki i likovni razvoj, sva onodobna bogata i zanimljiva povijest okolnog pučanstva, naselja, mikroregije i Krasa kao cjeline. Pritom se očituje cjelokupno socijalno, ekonomsko, kulturno i međudržavno stanje Krasa u tom odsjeku vremena, pravni nazori, ustavno-upravni odnosi, vojno umijeće, javni i privatni život seljana i vladajućeg sloja.[31] Mune ne spadaju među one gradove na prijelazu iz srednjega u novi vijek o kojima se danas ne može više ništa kazati, jer još samo njihovo kamenje govori nešto malo o danima njihove prošlosti. Ova historijska panorama koju nam pruža analiza postanka i svršetka munskoga grada pomoći će nam bolje shvatiti mnoge činjenice iz prošlosti hrvatskoga Krasa.

[30] Jug, v. gore bilj. 6.
[31] Szabo, kao gore bilj. 1, str. 40.

Makso Peloza

STORIA DOCUMENTATA DELLA COSTRUZIONE E DELLA DISTRUZIONE DEL CASTELLO DI MUNE

Riassunto

Il castello di Mune appartiene oggi al gruppo dei monumenti architettonici dimenticati. Il suo progetto ha scoperto l'autore di questo saggio il 13 dicembre 1973 nell'Archivio regionale della Stiria in Graz (iöHk 1588-VII--114). Il castello si trova ad un punto d'importanza strategica e commerciale, riscontrato tale dall'antichità remota fino ad oggi. Da questo fatto derivano i stretti collegamenti storici fra il popolo del posto e delle sue probabili fortificazioni dai castellieri preistorici, che esistevano successivamente durante i secoli sullo stesso posto sull'altipiano Golopust a sud-est di Vele Mune, il cui termine latino »munimen(tum)« cioè »moenia« ha servito probabilmente come modello per la formazione del toponimo presente »Mune« (nel 15-esimo e 16-esimo secolo »Muna«).

Il menzionato castelliere rappresentava probabilmente una carica nel sistema di castellieri preistorici e classici sul Carso di Opatija. Dopo la migrazione dei popoli la sua importanza diventa ancora maggiore sotto il patriarca di Aquileia, i suoi successori i Conti di Gorizia e la Repubblica di Venezia, dal 12-esimo all'inizio del 16-esimo secolo, perchè insieme con Raš-por questo territorio rappresenta il più importante tratto d'unione territoriale fra il nucleo della tenuta dei padroni feudali di Pisino e quelli di Gorizia. Tale importanza ha mosso verso l'anno 1600 Ivan Klobučarić a disegnare l'altipiano di Mune, perchè particolarmente importante per i fini del suo lavoro; i suoi schizzi cartografici contengono la più numerosa toponimia croata registrata per il suo tempo, sui disegni precedentemente inquadrati da 10 punti diversi, destinati per la pianta definitiva, la quale, purtoppo, non ha potuto mai esser portata a termine.

Proprio nel periodo dell'aumento continuo della tensione fra l'Austria e la Repubblica veneta si è sentito il bisogno per completare il sistema difensivo dell'Austria Interiore: dalla linea Učka (Monte Maggiore)—Planik—Šija—Žbevnica verso la Republica veneta, con la costruzione del castello di Mune. L'urgenza per eseguire una tale costruzione è sopravvenuta in dicembre 1584, con il tumulto dei contadini di Mune per causa d'aumeno del prezzo del sale.

Il progetto conservato del castello, a tre colori, consiste di due parti: 1. disegno prospettivo dell'esterno, e 2. taglio lineare dell'interno del pianterreno. Klobučarić sicuramente doveva essere l'ispiratore, se non l'autore del progetto: questo ci presenta un bellissimo stile, le dimensioni e la disposizione dei locali di questo »ufficio daziario«, dove c'era posto per 120—150 difensori. Dal diario conservato della costruzione, di cui autore è il costruttore, giurisdicente Ludovico Bonomo, veniamo a sapere che la costruzione durò

dal 29 aprile al 5 ottobre 1585, nonchè il genere di lavori, numero degli uomini e donne impiegati secondo i giorni, numero di carri e di cavalli che trasportavano il materiale e l'acqua al cantiere. Si menzionano per nome 14 lavoratori. È molto interessante il calendario delle feste, l'importo di giornata per la mano d'opera maschile e femminile ed il pagamento per i carri e per i cavalli. Le spese ha coperto l'Ufficio centrale daziario di Trieste. Fino al 12 ottobre 1585 i giurisdicenti vicini di Prem, Novigrad, Socerb e Lupoglav, ai quali il Governo di Graz aveva ordinato di contribuire per le spese della costruzione del nuovo stabile, come pure i sudditi di Mune. non hanno investito nulla.

Le dimensioni del castello erano di 8 prese (24,64 m) di larghezza, 6 prese (18,48 m) di lunghezza e 7 prese (21,56 m) d'altezza. Non abbiamo dati concreti, però possiamo supporre che nel castello aveva sede la filiale di Mune dell'Ufficio daziario di Trieste, nonchè il sottocapitano con poca guarnigione, il giurisdicente cioè il suo rappresentante nel luogo, l'amministrazione e il magazzino del giurisdicente di Mune.

Durante i 100—115 anni precedenti alla costruzione del castello di Mune, per la popolazione di Mune e Žejane come posto di difesa contro i Turchi funzionava il Tabor di Mune, altura naturalmente fortificata a 2,5 km di linea d'aria verso OSO da Mune, non lontano dalla Grotta di Taborina. Per il Tabor di Mune Klobučarić ha scritto: »necessario saria fornirlo darmi«.

Esistono due rapporti sulla distruzione del castello di Mune e sull'incendio dei tre villaggi, rispettivamente Vele e Male Mune e Žejane, il 30 novembre 1616, durante la guerra austro-veneta, passati 31 anni e due mesi di esistenza del castello. Dopo questo avvenimento comincia la dispersione delle famiglie native e dei cognomi verso il territorio settentrionale ai tre villaggi; e con l'iniziativa o per lo meno mediante Franjo Knežić verso il 1620 è stato fondato il villaggio Munci nella Campagna di Pisino, dove sono state colonizzate famiglie di cognome Ujčić.

Mediante i disegni di Klobučarić veniamo a sapere che il castello di Mune giaceva nella parte sud-ovest dell'altipiano Golopust, dove oggi non è possibile trovare le tracce del monumento. Però fra il popolo vivono nei toponimi dell'area le vive reminiscenze che lo menzionano. Un' analisi completa della storia del castello di Mune illumina fortemente la vita e il destino secolare dei tre paesi come pure della microregione.